

## СТАНІСЛАВОЎСКІЯ МУРЫ

Калі ехаць з Лёзна ў напрамку вёскі Калышкі, праз пяць кіламетраў можна ўбачыць дарожны ўказальнік «Станіславова – 2 км». Але ў сапраўднасці невялікая вёсачка з такой назвай акажацца значна бліжэй. Прыкладна ў кіламетры ад шашы.

У самой вёсцы, на ўзгорку справа, яшчэ і цяпер бачны, як кажуць мясцовыя жыхары «белы дом». Гэта пабудова з цэглы белага колеру. А праз дарогу, злева, знаходзіцца невялікі каменны будынак былога кароўніка ці стайні. Відавочна, што гэтыя камяніцы засталіся яшчэ з дарэвалюцыйных часін.

«Белы дом» пакрысе развальваецца, разбураецца. Некалі гэта была капліца, дзе пад падлогай знаходзіўся сямейны склеп з трунамі былых уладароў панскага маёнтка. Пры савецкай уладзе ў гэтым памяшканні размяшчаўся клуб, потым – крама. А зараз будынак не мае гаспадара. Дах з гонты ўвесь у дзірках, цэглу пакрыху разбіраюць, ламаючы сцены. Ужо няма падлогі, столі, бо «белы дом» даўно зняты, як кажуць, з баланса, не патрэбны нікому. Але ж гэта сапраўдны помнік архітэктуры другой паловы XIX стагоддзя. Дарэчы, як і тая гаспадарчая пабудова, што знаходзіцца праз дарогу насупраць.

У кнізе «Опыт апісанія Могілевскай губерніі» 1884 года выдання сярод прозвішчаў дваран, уладальнікаў маёнткаў былога Аршанскага павету (а іх тады налічвалася 384) пад № 75 значылася ўладальніца маёнтка Станіславова Стэфанія Антонаўна Віткоўская, дваранка каталіцкай веры, якой належыла 963 дзесяціны зямлі, ворыва было 64, сенажацяў – 40 дзесяцін. Гаспадаркай кіраваў арандатар. У маёнтку быў вадзяны млын, які прыносіў 60 рублёў даходу ў год. Пад № 156 запісана яе сястра Кацярына Антонаўна Карніцкая, у якой налічвалася 603 дзесяціны, ворнай зямлі – 0 60, сенажацяў – 70 дзесяцін. Астатняя зямля, як і ў сястры, была занята лесам, або лічылася маёнткам, наёмныя рабочыя, або як іх называлі яшчэ – парабкі, апрацоўвалі ворыва, рабілі на лясных дзялянках пры нарыхтоўцы лесу для продажу, назапашвалі летам сена.

Як прыгадвае жыхарка сучаснага Станіславова Елізавета Мікалаеўна Вінакурава, на рэчцы Рубяжыцы некалі была плаціна, побач – глыбокае возера з астраўком. Каля «белага дома» стаяў драўляны вадзяны млын, а далей, у тым жа будынку, размяшчаліся кватэры работнікаў.

Пад № 250–252 у той жа кнізе запісаны сёстры Піянткоўскія – Адэлаіда Антонаўна, Ксаверыя Антонаўна і Сафія Антонаўна, якія, згодна запісу, лічыліся саўладальніцамі маёмасці сваёй старэйшай сястры Стэфаніі Віткоўскай.

Елізавета Мікалаеўна памятае, як у даваенныя часы, будучы малой, жыла ў будынку млына разам з бацькамі. Ад млына зараз нічога не засталася, акрамя вялізнага каменя – былога жорна, што валяецца на пагорку каля былой капліцы. У падвале – сапраўднае падземнае сутарэнне з высокімі цаглянымі скляпеннямі і перакрыццямі. Па ўсім бачна, што тут нехта таксама ламаў сцены, капаў зямлю, магчыма шукаючы скарб. Мабыць, рэшткі памерлых і дошкі ад трунаў даўна выкінуты рабаўнікамі, якія бязлітасна знішчалі сляды мінулага. Е. М. Вінакурава расказала, як адразу пасля Вялікай Айчыннай вайны ў Станіславова кватаравала вайсковая часць. Дзяўчынка захавала гэта ў памяці, бо сям'я тады жыла ў зямлянцы паблізу капліцы. Мабыць, гэта былі сапёры, якія размініравалі ваколіцы, збіраючы і ўзрываючы снарады, міны, бомбы, якімі багата

была нашпігавана лёзненская зямля. Пенсіянерка расказала, што салдаты аднойчы знайшлі і ноччу вывезлі з капліцы дзве вялізныя драўляныя скрыні сталовага серабра былых уладальнікаў маёнтка. Мабыць, гэта былі посуд, нажы, відэльцы, розныя лыжкі. Але цяпер гэта ўжо амаль легенда, і дагэтуль пра станіславоўскі скарб ходзяць розныя чуткі.

Цётка Ліза гаварыла і пра вінаградных смаўжоў, якіх разводзілі на беразе Рубяжыцы. Як і ў Францыі, іх спажывалі ў ежу. Лічылася нават, што ў кормячай маці ад «вінаградной улітки» прыбывае ў грудзях малако.

Пажылая кабета спаслалася на сваю бабулю Варвару, пражыўшую ў Станіславове 94 гады, ажно да самай смерці. Са слоў бабулі, пані Кацярына Антонаўна была жанчынай добрай душы, спагадлівай, набожнай. Карміла бясплатна жабракоў, давала грошы на «пагарэлае», калі прыходзілі ці прыязджалі з наваколля, просячы дапамогі, каб адбудавацца. А пажары ў вёсках здараліся часта. Стрэхі ў сялянскіх хатах былі саламянымі, асвятленне ў начны час – лучына. Сталаваліся ў гаспадыні маёнтка і вандроўнікі-багамольцы, якія хадзілі па святых месцах – у Кіеў, Полацк ці Маскву.

Запомніўся яшчэ дзяўчынцы Лізе аповяд бабулі пра такое няшчасце. Аднойчы сяляне касілі траву паблізу возера, а ў той час двое хлопцаў пабеглі купацца і... абодва патанулі. Пані горка плакала разам з бацькамі малых. Потым прынеслі ікону Божае маці і апусцілі яе ў возера, аб'явіўшы прысутным, што «святая дошка» пакажа, дзе на дне знаходзяцца тапельцы.

У кнізе «Список населенных мест Могилевской губернии» 1910 года выдання пад № 57 значыцца, што маёнтка Станіславава належыць К. А. Карніцкай, ворыва ў яе было ўжо 100 дзесяцін, лесу толькі 30, у маёнтку было чатыры будынкі, дзе жылі 11 мужчын і 8 жанчын. Мабыць, адбыўся раздзел маёмасці паміж сёстрамі: кожная атрымала сваю долю спадчыны. А можа, было і штосьці іншае.

Цікава зазначыць, што буйнейшым землеўладальнікам на Лёзненшчыне быў гвардзейскі палкоўнік Шыбека Аляксандр Ігнатавіч, праваслаўны. Пад № 372 у той жа кнізе «Опыт описания Могилевской губернии» 1884 года выдання запісана, што яму належылі Лёзна і Адаменкі. Зямлі тут было 7003 дзесяціны, аднаго лесу – 5341, ворыва – 120, сенажацей каля Буёўскага возера – 70 дзесяцін. Маёнткам кіраваў упраўляючы. Млын прыносіў 1100 рублёў даходу, дзве карчмы – 500 рублёў. А. Шыбеку належылі таксама мястэчка Рудня, вёскі Красны Двор і Калонія. «Піцейная кантора» ў Рудні давала 425 рублёў, вадзяны млын – 450, 14 драўляных невялікіх крамаў прыносілі 100 рублёў даходу.

Можна дадаць, што братам Аляксандру і Мікалаю Шыбекам належыў яшчэ суседні маёнтка у Міхалінаве з 897 дзесяцінамі зямлі.

Шыбекі былі ганарыстымі, фанабэрыстымі. Калі ў 1866 годзе была пабудавана Рыга-Арлоўская чыгунка, станцыя ў Лёзне нейкі час называлася Шыбекіна. Мабыць, тутэйшыя паны лічылі, што прыпынак павінен насіць іх імя.

Гвардзейскі палкоўнік быў вялікім аматарам карцёжнай гульні. Яшчэ дагэтуль старажылы ў Лёзне, Адаменках і Рудні прыгадваюць, як нейдзе ў 1890 годзе ў час гульні, што ішла ўсю ноч навывлет, палкоўнік прайграў маёнтка у Адаменках нейкаму Мікалаю Дзмітрыевічу Хлюсціну. М. Хлюсцін зрабіў Адаменкі высокарэнтабельным сельскагаспадарчым прадпрыемствам. Ён пакінуў аб сабе ў гэтай мясцовасці памяць як аб чалавеку, улюбёнаму ў коней. Асабліва гаспадар ганарыўся бегавымі конямі, якіх, відаць не было ў іншых памешчыкаў. Па словах А. Бельчыкава,

аднаго са старэйшых жыхароў Лёзна, аднойчы Хлюсцін пабіўся аб заклад у Віцебску, што абгоніць цягнік. Выехаўшы адначасова з ім на кані з горада, пан абагнаў пасажырскі састаў.

У маёнтку быў спецыяльна абсталяваны манеж, дзе аб'язджалі бегавых коней. У М. Хлюсціна быў статак пародзістых галандскіх кароў у 150 галоў, вялікая чарада танкарунных авечак. Надоенае малако два разы ў дзень адвозілі да прыходу цягніка на вакзал. Была сыраварня. Вялізны сад, відаць, быў далёка. Памешчык здаваў яго ў арэнду арлоўскім садоўнікам. У Адаменках была пабудавана вялікая аранжарэя, дзе раслі апельсінавыя і лімонныя дрэвы, пальмы і кветкі.

Аранжарэя ацяплялася круглы год. Побач з ёю – 200 калод пчол. Пчоламі, садам і аранжарэяй займаўся садоўнік І. Ізафатаў, які многа гадоў бязвыязна жыў у Адаменках і карыстаўся павагай гаспадароў.

Хлюсцін прадаваў лесаматэрыялы, атрымліваючы ад гэтага вялікія грошы. Старшы аб'ездчык два разы на тыдні прыязджаў да пана з дакладам.

Любіў гаспадар паляванне, трымаў некалькі зграяў гончых сабак. Егер Харытон карыстаўся ў Хлюсціна асаблівым даверам. Палявалі на ваўкоў, лісіц і зайцаў. Ужо ўвосень памешчык клікаў жывадзёра і аддаваў яму хворых ці старых непрыгодных коней, каб той дзе-небудзь у лесе забіў жывёліну (пры гэтым скура яму аддавалася бясплатна). Рабілася гэта з мэтай даведацца пра воўчую зграю, якая звычайна кармілася канінай. Нярэдка сяляне з навакольных вёсак прыходзілі ў Адаменкі скардзіцца на тое, што ваўкі рэжуць іх авечак.

Калі выпадаў снег, М. Хлюсцін пасылаў тэлеграму сябрам у Пецярбург, запрашаючы іх на паляванне. Сяляне дапамагалі дапільноўваць ваўкоў і ўдзельнічалі ў загонах.

Трафеемі звычайна бывалі 5–6 ваўкоў і ліс. У канцы дня гаспадар і яго задаволеныя госці частаваліся прысмакамі і гарэлкай, паляванне магло зацягнуцца да самай раніцы.

Рабочыя ў маёнтку жылі ў спецыяльна пабудаваных драўляных хатках. Парабак атрымліваў тры рублі ў месяц грашыма. Яму выдавалася яшчэ тры пуды жытняй мукі, адзін пуд ячных круп. Карову ці падсвінка мець не дазвалялася. Відаць, мяса і малако выдавалася ў маёнтку. Рабочы мог трымаць некалькі курэй у асабістым карыстанні. Быў у яго невялікі гародчык у некалькі сотак. М. Авідон прыгадвае, як ён з маткай аднойчы наведаў сям'ю парабка Аляксея Туркова, у якога было мноства дзяцей. Гаспадыня паставіла на стол драўлянае карытца, раздала ўсім лыжкі і вываліла ў яго чыгун бульбы. Кожны атрымаў пры гэтым па вялізнаму салёнаму гурку. Потым ужо частаваліся ячнай кашай, здобранай канапляным алеем. Як бачым, абед быў небагатым, але сытным. У наступныя дні ездзілі ў лес за сухастоем для ацяплення аранжарэі і кватэр.

Памешчык прадаваў не толькі малако і яблыкі, а і коней, кароў, авечак, мяса і воўну, бульбу і лён, мёд і воск.

У М. Хлюсціна было двое дарослых дзяцей, якія вучыліся ў Пецярбургу. Жонка з ім развялася і ў Адаменках не жыла, а знаходзілася дзесьці ў расійскай глыбінцы. Кожны год да багацея-памешчыка з вялікай світай прыязджаў губернатар. Перад яго прыездам у Лёзне старанна падмяталі вуліцы, ачышчалі канавы, ішоў рамонт тратуараў. Сам памешчык у экіпажы ехаў сустракаць высокага госця. Сустрэча адбывалася ўрачыста каля царквы ў Лёзне, калі выходзіў сам бацюшка, царкоўны хор спяваў «Многае лета».

Як толькі адбылася рэвалюцыя, М. Хлюсцін з'ехаў з Адаменак. Гавораць, што яго бачылі ў Мінску у час грамадзянскай вайны. Далейшы яго лёс невядомы.

М. Авідон піша, што школ у Лёзне да рэвалюцыі было тры. Адна з іх – царкоўнапрыходская, другая – яўрэйская, дзе налічвалася чатыры класы і выкладанне вялося на рускай мове. Латышы мелі сваю пачатковую школу. У памяшканні пажарнага дэпо два разы ў год сіламі аматараў з дазволу губернатара ставіліся спектаклі па п'есах Шалома Алейхема. І гэта лічылася па тых часінах выдатнай з'явай у мясцовым культурным жыцці. Большасць насельніцтва тут складалі яўрэі. Іх мову ведалі мясцовыя беларусы і рускія, там непаразуменняў не было. Усе жылі дружна і ў згодзе.

Працуючы над гэтым артыкулам, я карыстаўся архіўнымі дакументамі народнага краязнаўчага музея Лёзенскай СШ № 1. Яго кіраўнік Н. Ціхамірава ў час свайго водпуску адшукала многа цікавых звестак з гісторыі роднага краю ў архівах Смаленска, Віцебска, Мінска, Масквы, Санкт-Пецярбурга.

Выказваю таксама падзяку супрацоўнікам цэнтральнай райбібліятэкі за аказанне дапамогі ў зборы і сістэматызацыі фактаў мінулага Лёзеншчыны.

**У. БАНДАРЭНКА,**  
краязнаўца